

*IVAN MAŽURANIĆ, Hervati Madjarom, Odgovor na proglose njihove od ožujka mieseca i travnja 1848., Karlovac, 1994. [1848.] (reprint), 20 str.*

Nakon uličnih nemira u Beču od 13. do 15. ožujka 1848. i pada zloglasnog ministra vanjskih poslova kneza K. L. W. Metternicha, mađarski nacionalizam dobio je otvoreno separatističko obilježje. U nastojanju mađarskih političara da izgrade samostalnu Mađarsku od Karpata do Jadrana najveća je smetnja mogla biti teritorijalno mala, ali vojno, zbog brojnih regimenti uz Vojnu granicu, izuzetno značajna Kraljevina Hrvatska i Slavonija. Stoga su mađarski publicisti i političari često upućivali, od polovice ožujka 1848., proglose Hrvatima da se pridruže njihovoj borbi za nacionalnu nezavisnost protiv zajedničkog neprijatelja – despotske austrijske birokracije. Na mađarske proglose prvi je odgovorio tada još u hrvatskoj politici slabo poznati Ivan Mažuranić (1814.–1890.) svojom brošuricom »Hervati Madjarom«. Ove je godine u Karlovcu objavljeno reprint izdanje s predgovorom Josipa Bratulića (3–11), originalnim tekstom (20 strana), te poznatim *Manifestom Naroda Hrvatsko-Slavonskoga*, kojim se Hrvatski sabor u srpnju 1848. obratio austrijskoj i europskoj javnosti. *Manifest* je vjerojatno uvršten zbog proširenog uvjerenja da je upravo Mažuranić njegov sastavljač.

Na početku svoje brošure Mažuranić pozdravlja mađarsko isticanje modernog načela o jednakosti, bratstvu i slobodi, ali odmah podsjeća na dugogodišnje napade mađarske publicistike na Hrvate i hrvatsku državnost. Pisac objašnjava potrebu pune afirmacije ovog načela kod svih naroda u Ugarskoj, bez prevlasti jednoga (mađarskog) naroda nad drugima. Mažuranić se zalaže za slobodnu upotrebu narodnog jezika u javnom životu kod svakoga pojedinog ugarskog naroda na području na kojem čini većinu. To je bilo u direktnoj suprotnosti s nastojanjem mađarskog nacionalizma da mađarski bude isključivi državni jezik u istočnom dijelu Monarhije. Na primjeru stabilne višenacionalne Švicarske Mažuranić nastoji pokazati kako ravnopravnost naroda neće oslabiti, nego ojačati Ugarsku.

Komentirajući tadašnje nemirno stanje u Europi, Mažuranić upućuje na to da više nije toliko presudna borba za ravnopravnost osoba, već naroda na prostoru između Irske i Poljske. Pri tome Mažuranić čini pogrešku čestu u modernim nacionalnim ideologijama, koje problem nacionalne ravnopravnosti shvaćaju kao ostatak »mračne epohe srednjeg vijeka«. Međutim, nacionalizam je moderni fenomen, a time i težnja za nacionalnom hegemonijom. Mažuranić dalje traži primjenu načela jednakosti, slobode i bratstva na sve vjeroispovijesti u Ugarskoj. Zahtjev za vjerskom ravnopravnošću konzekventno je u Mažuranićevu tekstu usklađen sa zahtjevom za nacionalnom jednakošću, ali je i proizašlo iz tadašnjih koncepcija hrvatskih nacionalnih snaga o neprihvatljivosti kako religiozne indiferentnosti, tako i državne religije.

Kod modernoga mađarskog nacionalizma, od kraja XVIII. stoljeća do 1918., latentno je prisutna identifikacija Ugarske i Mađarske, po čemu su svi stanovnici Ugarske barem politički, ako ne narodnosno, Mađari. Štoviše, u mađarskom jeziku naziv »Ugarska« ne postoji. Stoga Mažuranić upozorava da je bit problema u mađarskom nerazlikovanju Ugarske i Mađarske, iako je Mađarska samo manji dio Ugarske, a Mađari samo jedan od nekoliko ugarskih naroda. U tom smislu, piše autor, može se reći da Trojedna kraljevina pripada ugarskoj, ali nikako ne mađarskoj kruni.

Sve jači pritisak mađarskog nacionalizma u desetljećima i godinama prije 1848. izazvao je postupnu radikalizaciju hrvatskih političkih stavova. Mažuranić traži da Hrvati samostalno biraju svojeg bana uz kraljevu potvrdu, bez miješanja ugarskih državnih organa. I Hrvatski sabor trebao bi biti potpuno nezavisan od ugarske vlade. U duhu tada još prevladavajućeg uvjerenja o mogućnosti sporazuma s Mađarima, Mažuranić ipak ne želi potpuno kidanje svih hrvatsko-ugarskih veza, jer govori o zajedničkoj ugarskoj kruni i zajedničkom ugarskom saboru.

Oblik i mnogobrojni izrazi Mažuranićeva teksta odudaraju od uobičajenih političkih brošura tadašnjeg vremena. U tekstu se miješa epski stil Mažuranića kao pjesnika epa

»Smrt Smail-age Čengića« i apokaliptični ton starozavjetnih proroka, čime je brošura dobila izrazitu književnu vrijednost. Mažuranić je svakako namjerno izabrao ovaj dramatični stil pisanja da bi njime što više naglasio važnost izrečenih tvrdnji. Važnost Mažuranićeve brošure jest upravo u činjenici da iskazani stavovi nisu bili samo autorovo osobno mnijenje nego i tadašnja temeljna orijentacija hrvatskih nacionalnih snaga i putokaz u neizvjesnu budućnost. Stoga se ovo reprint-izdanje može samo pozdraviti i poželjeti da počne sustavno izdavanje političkih brošura i drugih dokumenata iz hrvatske prošlosti, i to u obliku kritičkog, a ne samo reprint-izdanja.

Tomislav Markus

*MIHOVIL PAVLINOVIĆ, Misao hrvatska i misao srbska u Dalmaciji od godine 1848. do godine 1882., Laus, Split, 1994., 121 str. (reprint)*

Mihovil Pavlinović (1831.–1887.), seoski svećenik iz Podgore, bio je jedna od središnjih figura hrvatskog nacionalizma u drugoj polovici XIX. stoljeća u Dalmaciji. U svojem ideološkom sustavu obradio je probleme države, prava, politike, religije, crkve, privrede, morala, socijalnih odnosa, te modernog nacionalizma. Upravo je fenomen nacionalizma postao jedna od temeljnih, ako ne i temeljna vrijednost Pavlinovićeve ideologije, ali i njegova svakodnevnog društveno-političkog djelovanja. Premda je svoje teze često prilagodio trenutačnim političkim okolnostima i time ostavljao dojam samoproturječja, jasno je zastupao, od prvih formulacija svoje nacionalne ideologije početkom 60-ih godina IX. stoljeća, hrvatsku nacionalnu ideju.

Pavlinović je od početka svoje političke djelatnosti (1860./1.) morao odrediti i svoj stav prema srpskom nacionalizmu. I ovdje su njegovi tekstovi do određene mjere bili oznaka vremena, uključujući i poznatu brošuru »Misao hrvatska i misao srbska u Dalmaciji od godine 1848. do godine 1882.« iz 1882. godine, koja je sada pretiskana. Pavlinović je ovu političku brošuru pisao i izdavao u vrijeme vrlo zaoštrenih hrvatsko-srpskih odnosa u Dalmaciji, ali i u drugim krajevima. Autoru je namjera bila pokazati genezu i razvoj srpske nacionalne ideje u Dalmaciji, njezina osnovna obilježja, kao i odnos prema hrvatskom nacionalizmu, posebno prema hrvatskom državnom pravu.

Uvodna razmatranja Pavlinović je posvetio analizi uske suradnje dalmatinskih katolika i pravoslavaca 1848.–1849. i 1860.–1879. godine. Pavlinović, kojemu je »južnoslavenska ideja« primarno značila suradnju i uzajamnost malih južnoslavenskih naroda, ističe da su obje strane imale koristi od zajedničke borbe protiv talijanofilskih slavo-dalmatinskih autonomaša. Također, ne propušta naglasiti da su Hrvati i Srbi u okviru dalmatinske Narodne stranke imali, do kraja 70-ih godina, zajedničko uvjerenje o neophodnosti pripojenja Dalmacije (sjevernoj) Hrvatskoj. Kako bi što više istaknuto »zablude« srpskog pokreta u Dalmaciji potkraj 70-ih i početkom 80-ih godina XIX. stoljeća, Pavlinović izbjegava objasniti različitost hrvatskog i srpskog viđenja aneksije. Za Hrvate pripojenje Dalmacije Hrvatskoj imalo je karaktera hrvatskoga nacionalnog programa i najvažnijega koraka u procesu teritorijalnog i političkog ujedinjavanja hrvatskih zemalja. Međutim, za srpske publiciste i političare aneksija je predstavljala dio srpskoga nacionalnog programa, zagarantiranog zbog težnje dalmatinskih Srba da se pridruže brojnom pravoslavnom pučanstvu u Hrvatskoj i Slavoniji i time postanu značajniji faktor u Samoj Dalmaciji.